

İKTİSADÎ DEMOKRASİ

Demokratik gelişmenin ilk devresinde beliren demokrasi anlayışını vasıflandırırken bunun dar mânada siyasî demokrasi anlayışı olduğunu belirtmiştim. Tam halk hâkimiyetinin, yani halkın kendi mukadderatına kendisinin hâkim olması halinin, tahakkuk edebilmesi için demokrasinin sadece dar mânada siyasî olmaktan çıkıp daha genişletilmesi gerektiği geçirilen tecrübelerle meydana çıktı. Krallığın, asillerin ve kilisenin tahakkümünden kurtulan halk, kapitalist iktisat sisteminin doğurduğu yeni kuvvetlerin tahakkümüne girmişti.

Kapitalist iktisat sistemini diğer iktisat sistemlerinden ayıran esas vasıf, istihsal meydana getiren emekle bu emeğin kullandığı istihsal vasıtalarının (âletlerin, makinelerin, ham maddenin veya toprağın) birbirinden ayrılmasında ve bu ayrılışla işçi ve sermayedar sınıflarını meydana getirmiş olmasındadır. Kendi dükkânında kendi âletleri ve ham maddesiyle istihsalde bulunan zenaatkârlar yerine, satılık kol emeğinden başka bir şeyi olmıyan, bu emeği gündelik ücretle sermayedara, yani istihsal vasıtaları sahibine satan işçiler sınıfı belirdi. Ziraatte de, kendi toprağını kendi emeğiyle işliyen köylü işletmesi yanında ve yerinde, ücretli işçi kullanarak toprağını işleten kapitalist çiftçi ve gündelikle onun emrinde çalışan topraksız köy işçisi sınıfları meydana geldi. Kapitalist sistemin inkişafıyla sanayi ve toprak işçileri garp memleketlerinde nüfusun ekseriyetini teşkil ettiler. Bu nüfus, yani halkın ekseriyeti, iktisadî alanda kendi mukadderatına sahip olabilmek, geçimlerini sağlayıp hayatlarını ona göre tanzim etmek imkânını kaybettiler. İş ücreti için pazarlıkta, işçi sermayedar karşısında zayıf bir durumdaydı; kendisini ve ailesini geçindirebilmek için o günlük emeğini her ne pahasına olursa olsun satmak, yani o gün yevmiye ile çalışmak zorundaydı; ücretlerin yükselmesini bekliyerek bir kaç günlük emeğini biriktirip birden satabilmesi mümkün değildi.

Halbuki sermayedar, işçinin istediği ücreti yüksek bulduğu takdirde bir başkasını, Ali olmazsa Veliyi, tutabilirdi. Makine işi basitleştirmiş olduğundan kadın ve çocuk emeği de piyasaya dökülmüş ve köylerden şehirlere topraksız köylü akın etmiş ve etmekteydi; sermayedar, işçi bulmakta güçlük çekmiyordu. Bu vaziyette işçiler hafsalanın almıyacağı kadar düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalıyorlardı. Bundan başka, iş yerlerinde çalışma şartları çok bozuktu, sıhhi şartlara hiç riayet edilmiyordu; kaza ve hastalık hallerinde işçi ve ailesi yüzüstü bırakılıyordu Devlet ise, fertlerin hürriyeti ve eşitliği namına bu hale müdahale etmiyordu; kanun nazarında fertler hür ve eşit sayılıyordu; işçi lehine devlet müdahalesinin, bu hürriyet ve eşitliğe hâle getireceğini sermayedar sınıfı iddia ediyordu.

Milletin ekseriyetini teşkil eden işçiler nihayet kendi başlarının çaresine kendileri bakmak zorunda kaldılar. Uzun uzun uğraştıktan sonra işçi birlikleri kurmak, sermayedarla fert olarak tek tek değil, grup halinde pazarlık etmek, icabında grev yapmak haklarını elde ettiler. Yine uzun mücadelelerle hükümetin iş kanunları ge-

çirerek iş şartlarına az çok bir düzen vermesini sağladılar. Fakat bu tedbirler de yeter gelmiyordu; uzun, zor mücadelelerle elde edilen demokratik hakları muhafaza etmek ve yeni vaziyetler belirdikçe genişletmek için de durmadan didişmek gerekiyordu. İktisadî ve siyasî kudrete sahip olan sermayedarlar bu hakları büsbütün geri almak, hiç değilse baltalamak için her vesileden istifade ediyorlardı. Acı tecrübelerle çalışan kütleler, iktisadî ve siyasî mücadelenin birbirinden ayrılamadığını öğrendi; meslekî teşekküller olan işçi sendikaları yanında işçi sınıfını temsil eden siyasî partiler belirdi. Sosyalist ve komünist partileri ve İngilteredeki işçi partisi çalışan kütlelerin muhtelif derecelerdeki siyasî şuurlaşmasının ve teşkilâtlanmasının ifadeleridir.

On dokuzuncu asır boyunca kapitalist sistemin inkişafı, sermayenin gittikçe büyük, akıllara durgunluk verecek kadar muazzam miktarlarda küçük bir zümrenin elinde toplanması şeklinde oldu. Büyük şirketler, karteller ve tröstler, bütün memleketin iktisadiyatına hâkim bir duruma geldiler. Bunlar, sadece büyük sermayedar grubunun şahsî servetlerinin ifadeleri de değildi. Hisse senedi çıkararak her çeşit sermaye grubunun, küçük tasarruf erbabının paralarını da çekiyorlar, bu suretle tarihte misli görülmemiş muazzam sermayeleri kendi kontrolleri altında toplayıp seferber ediyorlardı. Hisse senetlerini satın alanlar, ilgili şirkette, sene sonunda bir miktar temettü, almaktan başka hiç bir hak ve salâhiyete malik olmadıklarından, bu suretle toplanan sermayenin de kontrolü tamamiyle az sayıdaki büyük sermayedar zümrenin elinde toplanıyordu.

Bu kudretli, muazzam teşekküller karşısında küçük iş erbabı, müstakil zanaatkâr, müstakil çiftçi tutunamıyordu. Kol emeğiyle çalışan fabrika ve toprak işçileri yanında sayısı milyonlara varan kafa ve yazıhane işçileri (daktilo, kâtip, muhasip, satış memuru, reklâmcı, ilâh) belirdi. Doktorluk, mühendislik, avukatlık gibi “serbest meslekler” denilen meslekler bile büyük mikyasta “serbest” olmaktan çıktı, büyük şirketlere veya onların kontrolü altındaki müesseselere bağlı işler haline geldi. Meselâ bugün Amerika Birleşik Devletlerinde ağır sanayi, madencilik, elektrik ve diğer muharrik kuvvetler sanayii, taşıt ve haberleşme işleri, bankacılık sahaları hemen tamamiyle, ticaret te büyük kısmıyla şirketlerin elindedir. Bu suretle büyük şirketler halinde teşkilâtlanmış olan büyük sermaye, milletin kahir ekseriyetinin geçimine, şahsî mukadderatına hâkim bir duruma gelmiştir.

Bu şirketler, kullandıkları işçilere, memurlara, mühendislere, lâboratuvarlarında çalıştırdıkları ilim adamlarına karşı hiç bir taahhüde girmiş değildirler, ya önceden hiç haber vermeden veya çok kısa bir zaman önce haber vererek bunlardan herhangi birini işten çıkarabilirler; bu kol ve kafa emekçileri için geçim istikrarı, istikbalden emniyet kalmamıştır. İşçi teşekkülleri ve diğer meslekî teşekküller faydalı olmakla beraber bu duruma çare bulmaktan uzaktırlar. İktisadî buhran gelip çattığı zaman kol veya kafasıyla çalışarak hayatını kazanan milyonlarca vatandaş hiç kendi kabahatleri olmadan kapı dışarı edilivermekte, işsiz yüzüstü kalmaktadır. Böyle hallerde devletten gelen veya varsa işsizlik sigortasından yapılan yardım ancak asgarî bir geçim sağlamakta, şahsın ve ailesinin işsiz kalmaktan duydukları manevî azabı, haysiyet kırınlığını elbette ki telâfi edememektedir.

Diğer taraftan, garp memleketlerinde milletin büyük ekseriyetinin hayatına hükmeden bu büyük sermaye teşekküllerinin idare ve işletilmesinde demokrasiden

hiç eser yoktur. Her memlekette on milyonlarca vatandaş hayatını bu teşekküllerin eline vermiştir. Fakat bunların işletilmesinde hiç bir söz hakkına malik değildirler, sadece tepeden inme emirlere itaat ederler. Başta bulunanlar elleri altındaki müesseseleri en müstebit idareye tâbi tutabilirler. Meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde gezdiğim otomobil fabrikalarında öğle yemeği zamanı gayet kısıydı. Bu kısa zamanda da bir kaç işçinin bir araya gelerek beraber yemek yemesi hoş görülüyordu; nöbetçiler derhal onları dağıtıyordu.

Umumiyetle Amerikan sanayiinde, kanunî haklarını arayan ve istiyen işçiler bir kara listeye geçiriliyordu. Mebus seçimi zamanında, şirketin patronları, kendi tuttukları parti namzedine rey vermeleri için işçi ve memurları üzerine, işten çıkarma tehdidiyle tazyik koyuyorlardı. Fabrikaların hususî polis teşkilâtı, silâh depoları vardı. Kısacası, siyasî alanda halkın reyine dayanan, mükemmel olmasa da yine demokratik bir rejim tatbik edilmek istenirken, iktisadî sahada en koyu ve mutlak bir istibdat ve tahakküm hâkimdi.

Tek bir bütün olan cemiyet bünyesinin bir cephesinde demokrasi diğer bir cephesinde istibdat ve tahakküm yan yana ve aynı zamanda bir arada yaşıyamazdı. Fertlerin ve toplulukların hayat şart ve imkânlarını tayin eden iktisadî âmiller daha ağır bastığından iktisadî hâkimiyet siyasî idari demokrasiyi bozuyor, onu gittikçe daha keskin bir surette bir sınıf diktatörlüğü haline getiriyordu.

Demokratik rejimlerde büyük malî ve sınaî sermayenin de demokrasi için meşum olan bu rolü nihayet faşist-nazi rejimlerde apaçık meydana çıktı. Birinci Cihan harbi Avrupa memleketlerinin iç zorluklarını keskinleştirmiş, eski sosyal nizamlarını çöküş noktasına getirmişti. Bilhassa İtalya, Almanya, Avusturya gibi memleketlerde halk kütleleri, milletin ekseriyeti, büyük sermayenin iktisadî-siyasî saltanatını yıkmak, demokrasiyi gelişme seyrinde bir safha daha ileri götürmek üzere inkılâba hazır bir durumdaydılar. Fakat, burada anlatılması uzun sebeplerden dolayı bu inkılâp gerçekleşemedi ve saltanatı tehlikede gören büyük sermaye grubu karşı tarazu geçerek siyasî hâkimiyeti mutlak şekilde ele aldı; açık tethişe dayanan siyasî diktatörlük rejimini, faşist-nazi rejimini meydana getirdi. Mussolini ile Hitler kendi memleketlerindeki büyük sermaye diktatörlüklerinin icra memuruydular. Bir buçuk asır süren uzun mücadeleler, denemeler, fedakârlıklarla elde edilmiş olan demokrasi hakları ve hürriyetleri, insanlık tarihinin bu kıymetli kazançları, bir hamlede ortadan silinip süpürüldü, bu memleketler halkının büyük ekseriyeti küçük bir ekalliyetin tarihte misli görülmemiş iktisadî ve siyasî tahakkümüne girdi.

Garp demokrasilerinin geçirdiği bu tecrübeler ve nihayet faşist rejimlerin teşekkülü, eski demokrasi anlayışının, ve tatbikatının kifayetsizliğini, iktisadî demokrasi olmadan tam siyasî demokrasi olamayacağını açığa vurdu ve bu fikir, bilhassa bu ikinci cihan harbinde, efkârı umumiyede yayıldı. İngiltere de dahil olmak üzere hemen bütün Avrupa memleketlerinde görülen, büyük sermaye grupunu ve onun teşkil ettiği kartel ve tröstleri kaldırmak, büyük sanayii devletleştirmek hareketleri bu hakikatin idrak edilmesinin ifadeleridir. İktisadî ve siyasî sahalarda arasındaki bağılılığı, iktisadî demokrasi olmadan siyasî demokrasi olamayacağını, tâ on dokuzuncu asrın ortalarından itibaren sosyalistlerle komünistler görmüşler ve göstermişlerdi; garp memleketlerinde kuvvetli sosyalist ve komünist partiler teşekkül etmişti. Bu

partilerin tahayyül ettikleri sosyalist cemiyet nizamı ve yeni demokrasi anlayışı 1917 ihtilâliyle Rusyada gerçekleşmişti de. Fakat bu fikirlerin garp cemiyetlerinin efkârı umumiyesinde yayılması ve tutunabilmesi için bu cemiyetlerin fiilen faşizmin acı tecrübelerini geçirmesi gerekti.

İşte bugün bizim gazetelerimizdeki yazılarda da sık sık rastlanan “iktisadî demokrasi” anlayışı böyle bir tarihî gelişmenin neticesi olarak belirdi. Bu, dar mânada siyasî ve hukukî demokrasi anlayışından daha geniş, daha tam, daha halkçı bir demokrasi anlayışını, demokratik şuurlaşmada daha ileri bir safhayı ifade ediyor.

Tan, 29 Eylül 1945